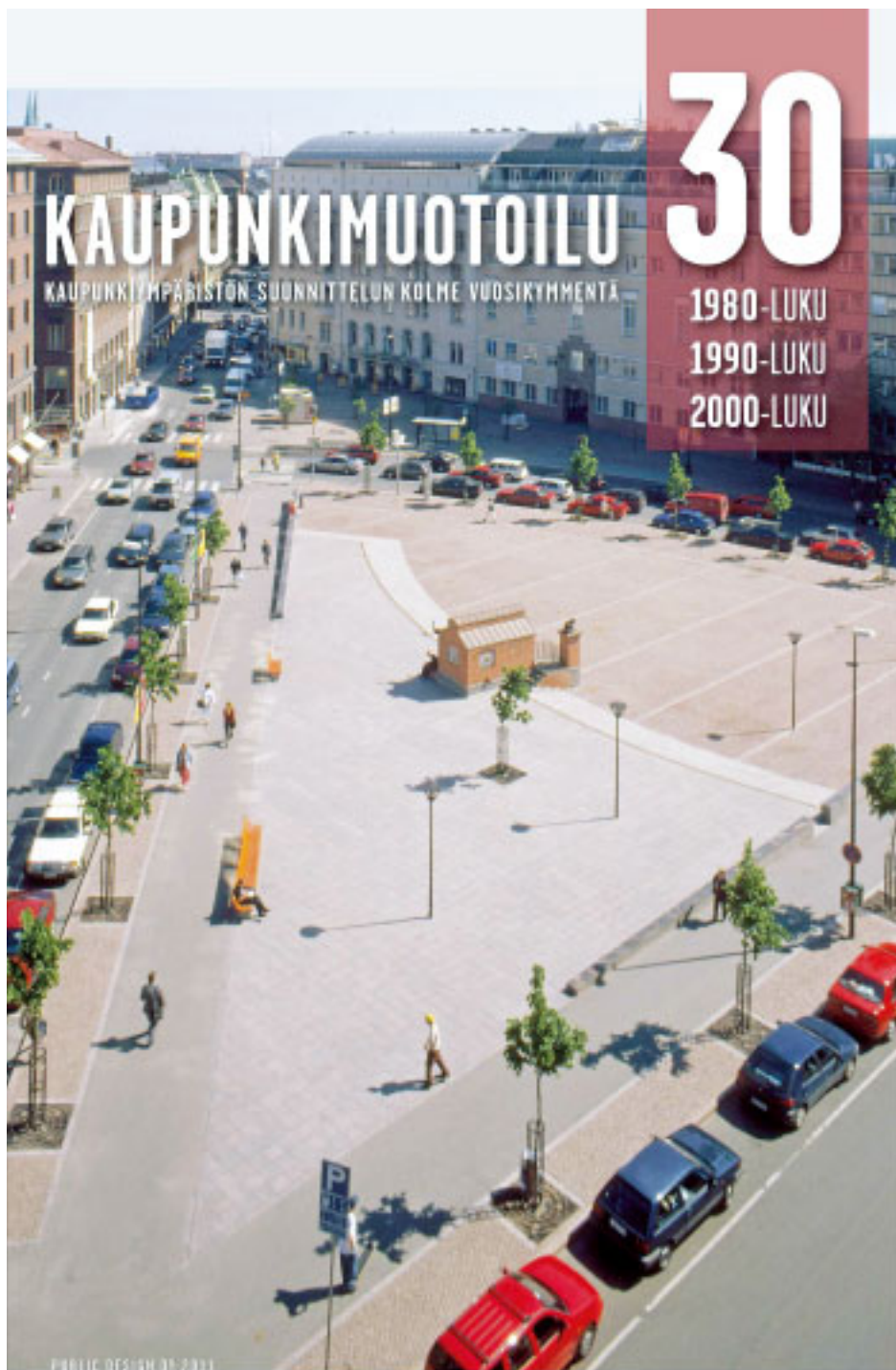

KAUPUNKIMUOTOILU 30 – KAUPUNKIYMPÄRISTÖN SUUNNITTELUN KOLME VUOSIKYMMENTÄ

Ulla-Kirsti Junntila, taiteen lisensiaatti, teollinen muotoilija

”Kaupunkimuotoilu 30 – Kaupunkiympäristön suunnittelun kolme vuosikymmentä” -julkaisu kertoo kaupunkiympäristön suunnittelun kehityksestä ja työstä kaupunkiympäristön suunnittelun parissa viimeisten 30 vuoden ajalta. Julkaisu on suppea läpileikkaus kaupunkiympäristön suunnittelun alueella tapahtuneesta kehityksestä, jota kuvataan aiemmin julkaistujen kirjoitusten ja eri vuosikymmeniltä olevien suunnitteluesimerkkien sekä asiantuntijapuheenvuorojen avulla. Julkaisu on laadittu Valtion Muotoilutoimikunnan vuodelle 2010 myöntämän kohdeapurahan turvin.

Kaupunkiympäristön suunnittelu on kehittynyt Suomessa voimakkaasti viimeisten 30 vuoden aikana. Vaikka alkuaikojen ennakkoluulot suunnittelualuetta kohtaan ovat hävinneet ja alalla työskentelee suuri määrä muotoilijoita, arkkitehteja, maisema-arkkitehteja ja insinöörejä, niin suunnittelualue on Suomessa edelleen melko tuntematon.

Kaupunkiympäristöön liittyvä tuote- ja ympäristösuunnittelu (engl. Urban design) käsittää julkisten ulkotilojen, katujen, aukioiden ja torien kokonaisu suunnittelun sekä kadunkalusteiden, katupäilysteiden ym. ympäristörakenteiden detaljisuunnittelun. Kalusteet ja rakenteet ovat arkipäivän ympäristöä, joka kuuluu ihmisten jaloissa. Samalla ne vaikuttavat monin tavoin kaupunkiympäristön viihtyisyyteen ja laatuun ja siten myös kaupunkielämään.

Kaupunkimuotoilu 30 -julkaisun sisältö jakautuu kolmeen ajanjaksoon 1980-luku, 1990-luku ja 2000-luku, jotka kuvaavat hyvin kehitysprosessin eri vaiheita. Julkaisun runkona toimii valikoima eri aikoina erilaisissa ammatillisissa julkaisuissa ilmestyneitä kirjoituksia. Artikkelit kertovat muuttuneista asenteista, jotka ovat vaikuttaneet alan kehitykseen ja mahdollistaneet sen. Suunnitteluesimerkit toteutuneista kohteista ja tuotteista eri vuosikymmeniltä kuvaavat muutosten vaikutusta käytännön suunnittelutyöhön ja rakentamiseen. Aineistoa täydentävät monien alan vaikuttajien tämän päivän puheenvuorot.

1980-LUKU – YMPÄRISTÖBETONI KÄÄNTEENTEKIJÄNÄ

1980-luvulla kaupunkiympäristön suunnittelu ja alan kansainvälinen kehitys olivat Suomessa hyvin tuntemattomia ja etenkin alalla työskentelevät muotoilijat törmäsivät usein ennakkoluuloihin. Alue koettiin arkkitehtien toiminta-alueeksi, vaikka kaupunkiympäristön suunnittelun parissa ei tuolloin

Artikkelin kuvat: Ulla-Kirsti Junntila

2

toiminut Suomessa juurikaan arkkitehteja. Kaupunkien palveluksessa työskentelevät arkkitehdit toimivat selkeästi kaavoituksen tai talosuunnittelun alueilla, katujen ja puistojen suunnittelusta vastasivat teknisten virastojen insinöörit ja hortonomit.

Alan kehitykseen vaikuttivat Suomessa selkeästi koulutusjärjestelmät, jotka poikkesivat useissa maissa omaksutuista järjestelmistä. Mm. Yhdysvalloissa koulutuksen selkeä jako "planning", "architecture" ja "design" -koulutusalueisiin jakoi kaupunkien suunnittelun selkeästi kaupunkisuunnitteluun, talosuunnitteluun ja rakennusten välisten alueiden ja elementtien suunnitteluun niin, että aukkoja tai ristiriitaa suunnittelualueiden välillä ei syntynyt.

Kansainvälisesti kaupunkiympäristön ja mm. kadunkalusteiden suunnitteluun ja laatuun oli alettu kiinnittää huomiota jo 1960 - 70-luvuilla, jolloin vaatimukset katu- ja puistoympäristön viihtyisyydestä ja laadusta alkoivat kasvaa kävelykatujen rakentamisen myötä. Mm. Design Council julkaisi Lontoossa 1960-70-luvulla luetteloja, joihin oli koottu tietyt laatuvaatimukset täyttäviä katu- ja puistokalusteita. Luettelon tuotteet valitsi Design Council's Street Furniture Advisory Committee, johon kuului mm. arkkitehti, muotoilija ja insinööri, jotka edustivat tuotteiden suunnittelua ja valmistusta sekä kaupunkien ja muotoiluorganisaatioita. Englannissa oli 1970-luvulla laadittu myös suojeleohjelmia vanhoille kadunkalusteille niiden kaupunkikuvallisen ja kulttuurihistoriallisen arvon säilyttämiseksi.

3

2, 3

Oulun Rotuaari oli hyvä esimerkki 1980-luvun kävelykadusta, jossa ympäristöbetonin käyttö näkyi päällysteissä, kalusteissa ja rakenteissa. Hiotusta väribetonista valmistettu pallokatos on säilytetty myös uudistetun Rotuaarin aukiolla.

4

Kansainvälinen muotoilujärjestö ICSID:in järjesti yhdessä kansainvälisen arkkitehtiiliiton IUA ja kansainvälisen kuvataidejärjestön IAA kanssa vuonna 1980 INTERDESIGN-seminaari ”Design for City Environment” Tbilisissä, Gruusian Neuvostotasavallassa. Seminaariin osallistui muotoilijoita, arkkitehteja ja kuvataiteilijoita 14 Euroopan maasta ja monet seminaariin osallistuneet työskentelivät kotimaissaan päätoimisesti kaupunkiympäristön suunnittelun parissa. Kahden viikon työseminaari osoitti selvästi kaupunkiympäristön suunnittelun monialaisuuden ja eri ammattilajien yhteistyön välttämättömyyden kaupunkiympäristön suunnittelussa. Seminaariin osallistuivat Suomesta teollinen muotoilija *Ulla-Kirsti Junttila* ja sisustusarkkitehti *Liisa Grönlund* (nyk. *Ilveskorpi*). Seminaarimatkan jälkeen jouduimme usein selittämään, mitä muotoilijat tekevät kaupunkisuunnitteluseminaarissa.

Alan eurooppalainen kehitys nousi vahvasti esille 1980-luvulla myös Saksassa Public Design -messuilla, jotka pidettiin Frankfurtissa vuosina 1985, 1987 ja 1989. Messujen tavoitteena oli tuoda esille eurooppalaisten valmistajien ympäristötuotteita sekä edistää alan tuntemusta julkaisujen ja oheisnäyttelyjen avulla. Oheisnäyttelyt esittelivät mm. Barcelonan kaupungin julkisten alueiden parannushankkeita kaupungin valmistautuessa vuoden 1991 olympialaisiin. Suomessa kehitystä seurattiin erityisesti betoniteollisuudessa, mutta ainoa suomalainen näytteliasettaja oli Pohjoiskalotti Oy/Lappset Oy vuonna 1989.

Kansainvälisten esimerkkien mukaisesti betonikivet tulivat Suomen markkinoille 1980-luvulla. Betonikivet nostivat esille päällysteiden esteettisen suunnittelun tarpeen. Kun kunnissa haluttiin uusia torien ja aukoiden päällysteitä, niin betonituotevalmistajilta pyydettiin usein tarjouspyynnön yhteydessä myös suunnitelmia jopa historiallisesti merkittävillä kaupunkialueilla. Menettely kuvaa

hyvin 1980-luvun tilannetta, jossa kaupunkiympäristön suunnittelua ei suunnittelualueena ollut Suomessa olemassa tai sitä ei tunnettu. Alalla työskentelevät saivat usein kuulla, että päällysteiden ja kalusteiden suunnittelu on ”somistamista” tai jotain muuta ”mauttomuutta”. Kansainväliset esikuvat torjuttiin usein jyrkästi ja suunnittelualoilla vallitsi modernismin ihanne.

Ensimmäiset päätökset kävelykaduista tehtiin Suomessa jo 1960-luvulla. Erilaisia kävelykatukokeiluja tehtiin 1970-luvun alussa mm. Aleksanterinkadulla Helsingissä, mutta toisin kuin muissa Pohjoismaissa kehitys pysähtyi pääosin kauppiaiden vastustuksesta johtuen 10-15 vuodeksi. Kävelykatujen rakentaminen alkoi Suomessa vasta 1980-luvulla mm. Keravalla, Porissa ja Tammisaaressa. Helsingin ensimmäinen kävelykatu, Iso-Roobertinkatu valmistui 1980-luvun puolimaissa. Kävelykadut päällystettiin kuten muuallakin Euroopassa betonikivillä ja betonilaatoilla.

1990-LUKU – BARCELONASTA KANSAINVÄLISYYTEEN

Tietoisuus kansainvälisestä kehityksestä laajeni Suomessa 1990-luvun alussa ja monet nuoret suunnittelijat kiinnostuivat katu ympäristön suunnittelusta. Siihen vaikuttivat erityisesti Barcelonan vuoden 1991 Olympialaisten yhteydessä paljon esillä olleet puisto- ja aukiosuunnitelmat. Ulkomaiset esimerkit, kuten Keski-Euroopan ja muiden Pohjoismaiden kävelykatuprojektit oli torjuttu aiemmin mm. Suomen olosuhteisiin sopimattomina, mutta Barcelonan hyvin taiteellisen lanseerausprojekti muodostui 1990-luvulla ammatillisten opintomatkojen vakiokohde. Nuoret, interrailmatkoilla ja opiskelijavaihdossa maailmaa nähneet suunnittelijat olivat paljon avoimempia kansainvälisille vaikutuksille, kuin edellisten sukupolvien suunnittelijat.

Asennemuutos näkyi 1990-luvun alussa monin

tavoin. Espoon kaupunki järjesti yhdessä Asunomessujen kanssa julkisen liikenteen pysäkkikatosten yleisen suunnittelukilpailun tavoitteena kehittää kaupungin oma katostall.

Samanaikaisesti katostallin kilpailun kanssa Suomeen kuitenkin tulivat ranskalaisen JC Decaux:n kalusteet, myös pysäkkikatokset, jotka otettiin käyttöön Espoossa ja monissa Suomen kaupungeissa. Myös Helsinki teki vuonna 1990 pitkäaikaisen sopimuksen JC Decaux:n pysäkkikatosten, yleisten käymälöiden ja mainoslaitteiden sijoittamisesta kaupungin julkisille alueille, mutta Helsingissä kehitettiin oma muunnelma ranskalaisesta pysäkkikatostyyppistä suunnittelijana arkkitehti *Juha Leiviskä*.

Sarjavalmistestien kalusteiden tuotekehitystyö nähtiin Helsingissä vielä 1990-luvulla selvästi arkkitehdin työnä. Teollinen muotoilija palkattiin ensimmäisen kerran kalustesuunnittelutehtäviin, kun Helsingin rakennusvirasto tilasi teollinen muotoilija *Hannu Kähöselältä*, *Creadesign Oy*, kaupungin uuden roska-astian suunnittelun. Uusi ns. City-roskakori otettiin käyttöön vuonna 1990 ja se levisi nopeasti kaupunkeihin eri puolille Suomea.

Vuoden 1991 alussa Helsingin kaupunki palkkasi ensimmäisenä Suomessa muotoilijan kaupungin palvelukseen. Tehtävänä oli vastata kadunkalusteiden suunnittelusta ja koordinoinnista sekä katu- ja aukoiden ympäristösuunnittelusta ja katutaidohankkeiden koordinoinnista. 1990-luvulla rakennusvirastossa suunniteltiin ja toteutettiin kaupungin oma kalustemallisto ja laadittiin kalusteiden käyttösuunnitelma. 1990-luvun alussa rakennusvirastossa alettiin myös kehittää uusille asuinalueille ns. julkisten alueiden yleissuunnitelmia, joiden tavoitteena oli turvata uusien asuinalueiden julkisten ulkotilojen korkea laatu ja yhtenäisyys. Ensimmäisenä laadittiin Ruoholahden julkisten alueiden yleissuunnitelma suunnittelijana *Arkkitehti toimisto Juhani Pallasmaa*. Yleissuunnitelmassa määriteltiin katu- ja puistoalueiden suun-

nittelun periaatteet ja laatu- ja laatutaso, päällyste- ym. materiaalien käyttö, kalustetyypit sekä valaistustapa ja valaisintyytit. Tämä mahdollisti ympäristösuunnittelun ja rakentamisen laadun kokonaisvaltaisen hallinnan uusilla asuinalueilla usein 10 vuotta kestävässä rakennusprosessin aikana.

Kävelykatujen suunnittelu ja rakentaminen käynnistyivät monissa Suomen kaupungeissa 1990-luvulla. Niihin liittyen monissa kaupungeissa suunniteltiin myös kohteeseen sopivat kalusteet, joiden avulla haluttiin korostaa kaupunkien omla- leimaisuutta. Katusuunnittelu oli tehty kaupungeissa aiemmin pääosin kaupunkien omana työnä, omien katu- ja puistosuunnittelijoiden toimesta. Laajat kävelykatusuunnitelmat tilattiin kuitenkin yleensä infra-alan suunnittelutoimistoilta, joihin oli muodostunut tuote- ja ympäristösuunnitteluun erikoistuneita suunnitteluryhmiä. Niihin kuului perinteisten tie- ja katusuunnittelijoiden lisäksi muotoilijoita, arkkitehteja ja maisema-arkkitehteja, jotka olivat erikoistuneet oman kiinnostuksensa ja työkokemuksen kautta ko. suunnittelu- ja rakentamiseen, koska soveltuvaa koulutusta ei ollut.

Alan koulutusongelmien voittamiseksi opetusministeriö nimitti 1990-luvun alussa "Miljöörakentamiskoulutustoimikunnan", jonka tehtävänä oli alan koulutuksen kehittäminen. Komitean mietintö valmistui ja luovutettiin silloiselle opetusministeri *Riitta Uosukaiselle* vuonna 1993. Komitean asetti tavoitteeksi koulutuksen kehittämisen ja sisällyttämisen monien lähialueiden koulutusohjelmiin. Maisema-arkkitehtien koulutus alkoi Suomessa 1990-luvun alussa ja se sisälsi perinteisen viherrakentamisen lisäksi myös ns. kovien pintojen suunnittelun. Lisäksi "Miljöösuunnittelu" alkoi erillisenä koulutusohjelmana Lahden ammattikorkeakoulussa, jossa se korvasi vuonna 1993 lopetettun rakennusarkkitehtikoulutuksen.

Esteettömyystyö alkoi Helsingissä 1990-luvun alussa kaupungin liikennelaitoksen toimesta. Sil-

5

loin käynnistyi raitiotiepysäkkien korotusprojekti liikennelaitoksen ja rakennusviraston yhteistyönä. Samoihin aikoihin käynnistyi myös rakennusviraston ja kaupungin taidemuseon aiempaa tiiviimpi yhteistyö, joka perustui kaupunginhallituksen vuonna 1990 tekemään päätökseen varata 1% kaikkien kaupungin rakennushankkeiden kustannuksista taiteen hankintaa. Näillä töillä oli kauaskantoiset seuraukset pitkälle seuraavalle vuosikymmenelle.

2000-LUKU – KAUPUNGIT UUSIEN HAASTEIDEN EDESSÄ

2000-luvulla kaupunkiympäristön ja sen yksityiskohtien suunnittelu on vakiinnuttanut asemansa Suomessa. Samalla on kurottu umpeen alan jälkeenyjäneisyttä, joka oli ilmeistä 1980 - 90-luvuilla verrattuna useisiin Keski-Euroopan, Yhdysvaltojen ja Kaukoidän maihin. Muissa Pohjoismaissa

4

Ruoholahden alue kanavineen oli Helsingissä ensimmäinen uusi kaupunginosa, jolle laadittiin julkisten alueiden yleissuunnitelma 1990-luvun alussa.

5

Jyväskylän kävelykatu valmistui 1990-luvun puolimaissa. Kauppakadun ilmettä leimaavat kadulle suunnitellut omla- leimaiset kalusteet ja valaisimet sekä näkövammaisille tarkoitettu ohjauraita.

Janne Lehtinen

ensimmäiset kävelykeskustat rakennettiin jo 1960 - 70-luvuilla ja niissä käynnistyi 1990-luvulla laajoja peruseräparannushankkeita. Näiden peruseräparannushankkeiden myötä katu-ympäristön laatuvaatimukset nousivat merkittävästi.

Tämä kehitys on nyt käynnissä myös Suomessa. Vanhat, betonipäällysteiset kävelykadut ovat tulleet peruskorjauksikään ja niiden suunnittelussa on asetettu tavoitteeksi huomattavasti aiempaa korkeampi laatutaso. Uusia luonnonkivipäällysteitä on vuosikymmenien tauon jälkeen alettu palauttaa vanhoihin kaupunkikeskustoihin, kadun kalusteet ja varusteet ovat saaneet uuden ilmeen, tievalaistus on saanut väistyä katuvalaistuksen tieltä, katuistutusten määrä on kasvanut ja katutaide yllättää kulkijan mitä moninaisemmissa muodoissa.

Vuonna 2000 voimaan astunut Maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää huomattavasti aiempaa läpinäkyvämpää suunnittelua ja vuorovaikutusta asukkaiden ja muiden osallisten kanssa sekä kaikille käyttäjryhmillä, myös mm. eri tavoin liikuntaesteisille ja vanhuksille soveltuvaa suunnittelua ja toteutusta kaikessa rakentamisessa.

Julkisten alueiden esteettömyyteen tähtäävä suunnittelutyö nousi vuoden 2000 Maankäyttö- ja rakennuslain myötä vahvana esille. Helsinkiin perustettiin vuonna 2002 "Helsinki kaikille" -projekti, joka käynnisti 2000-luvun alussa mm. Helsingin esteettömyyssuunnitelman laatimisen ja "SuRaKu" -projektin, jossa luotiin kuuden kaupungin ja vammaisjärjestöjen yhteistyönä ohjeisto esteettömien julkisten alueiden suunnittelulle. Helsinkiin ja Espooseen laadittiin lisäksi katualueiden tyyppiirustukset helpottamaan ohjeiden mukaisten ratkaisujen soveltamista käytäntöön. SuRaKu-ohjeet ja tyyppiirustukset on otettu käyttöön myös monissa muissa Suomen kaupungeissa.

Kaupunkikeskustojen kehityshankkeet ovat jatkuneet 2000-luvulla voimakkaina. Maanalaisten pysäköintilaitosten ja matkakeskusten rakentaminen kaupunkien keskustoihin on mahdollistanut katujen ja torien muuttamisen jalankulkualueiksi ja niiden ilmeen uusimisen uutta käyttötilannetta vastaavaksi. Myös ensimmäisten kävelykatujen ja kävelykeskustojen peruseräparannus on tullut ajan kohtaiseksi. Yhden Suomen ensimmäisistä kävelykaduista, Oulun Rotuaarin peruseräparannus on käynnissä ja monissa kaupungeissa kävelyalueita on laajennettu ja niiden ilmettä on kohennettu uudemalla päällysteillä, kalusteilla, katuistutuksilla ja katuvalaistusta. Samaan aikaan uudet asuinalueet kilpailevat omaleimaisuudella ja ympäristön laatu-tekijöillä. Taiteen liittäminen kaupunkiympäristön suunnitteluun on osoittautunut merkittäväksi ympäristön laatu-tekijäksi, josta parhaana esimerkkinä on Arabianrannan asuinalue Helsingissä.

Kaupunkiympäristön laatuvaatimusten kasvun myötä arkkitehdit, ympäristösuunnittelijat ja muotoilijat ovat tulleet mukaan mitä erilaisimpiin tie-, katu-, puisto-, valaistus-, silta- ja rantarakentamishankkeisiin jäädäkseen. Tbilisissä 30 vuotta sitten tavoitteeksi asetettu pyrkimys "kaupunkikuvallisen kokonaisuuden parantamiseen, suunnitteluun, jossa huomioidaan katujen, aukoiden ja rakennusten keskinäiset suhteet ja muodot, materiaalien ja värien luoma kokonaisuus, istutukset, kadunkalusteet ja muut varusteet osana kokonaisuutta" on toteutunut 2000-luvun Suomessa. Kaupunkiympäristön suunnittelussa yhteistyö eri alojen suunnittelijoiden välillä on arkipäivää; kaavoittaja, liikennesuunnittelija, rakennussuunnittelija, katusuunnittelija, ympäristösuunnittelija, kaluste-suunnittelija ja taiteilija työskentelevät yhä useammin yhdessä. Lisäksi suunnittelijat toimivat yhteistyössä asukkaiden, päättäjien ja toteuttajien kanssa.

Hallinnolliset ratkaisut ovat aina vaikuttaneet ja vaikuttavat edelleen kaupunkien suunnitteluun ja rakentamiseen. 1990-luvun lopulla kaupunkien suunnitteluorganisaatiot olivat voimakkaassa muutoksessa tilaaja/tuottaja -mallien myötä. 2000-luvulla malli vakiinnutti asemansa monissa kaupungeissa. Tuottajatoimintaa alettiin aiempaa enemmän ulkoistaa ja kaupunkien omia suunnitteluorganisaatioita ajettiin alas. Kokeneista katu- ja puistosuunnittelijoista tuli suunnitteluttajia ja käytännön suunnittelutyö alettiin tilata alan konsultti-toimistoilta.

Suurimmissa infra-alan toimistoissa toimivat kokeneet kaupunkisuunnittelu- sekä ympäristö- ja maisemasuunnitteluyksiköt ja joskus myös tuotesuunnitteluyksiköt, joilla on hyvät valmiudet vastata kaupunkien uusiin haasteisiin.

Muuttuneessa tilanteessa tarvitaan kuitenkin tilaajaorganisaatio, jolla on riittävästi ammattitaitoa ja näkemystä kaupunkiympäristön kehittämiseksi pitkällä tähtäimellä korkeatasoisena, toimivana ja kestäväänä kokonaisuutena, vaikka käytännön suunnittelutyö tapahtuu tarjouskilpailun perusteella valituissa konsultti-toimistoissa erillisinä hankkeina.

LÄHDE:

Kaupunkimuotoilu 30 -kaupunkiympäristön suunnittelun kolme vuosikymmentä -julkaisu, Public Design Oy, (julkaisu@publicdesign.fi) Helsinki 2011.

*Julkaisua voi tilata sähköpostilla osoitteesta: julkaisu@publicdesign.fi
Hinta: 15,- euroa + postimaksu*

THREE DECADES OF URBAN DESIGN

The development of urban design and the work carried out in the field of urban design during the past 30 years is described in a publication that has come out this year (Kaupunkimuotoilu 30 – Kaupunkiympäristön suunnittelun kolme vuosikymmentä – Urban design 30 – three decades of urban design). It provides a concise cross-section of the development that has taken place in urban design and describes it by means of previously published articles, design examples from different decades and statements given by experts. The publication was made possible by a project grant awarded for the year 2010 by the National Council of Design.

Urban design has experienced strong development in Finland in the past 30 years. The earlier prejudiced attitudes towards this area of design no longer prevail and a large number of designers, architects, landscape architects and engineers are engaged in urban design, but it still remains a fairly unknown sector in Finland.